

JAARVERSLAG 2012

STICHTING HET NATIONALE PARK
DE HOGE VELUWE

De bezoeker centraal

A group of about ten hikers is walking along a dirt path that winds through a dense forest. The path is covered with fallen leaves and small plants. The hikers are dressed in outdoor gear, including jackets, hats, and backpacks. Some are using walking sticks. The forest is lush with green foliage, and sunlight filters through the trees, creating a dappled light effect on the ground. The overall atmosphere is peaceful and natural.

STICHTING HET NATIONALE PARK DE HOGE VELUWE

Voorwoord	4	De cijfers over 2012	48
Op zoek naar de bezoeker		Bezoekersaantallen	48
		Exploitatierekening	48
Van de directie	7	Balans	49
Interview met directeur Seger van Voorst tot Voorst 'We blijven positief!'		Toelichting bij de cijfers	50
		Bijlagen	53
Overzicht 2012	11	Managementteam in 2012	53
Het jaar in vogelvlucht		Raad van Toezicht in 2012	53
		Raad van Advies in 2012	53
De bezoeker door de ogen van het Park...	19	Adviescommissie Natuurbeheer in 2012	53
Het Park door de ogen van de bezoeker...	33	Colofon	54

Op zoek naar de bezoeker

Het is een ervaring die we delen met veel mensen: een dagje struinen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Dwalen over de open vlakte, wandelen in het besloten bos, genieten van natuur en cultuur. En natuurlijk is er altijd de spanning van een ontmoeting met een bijzondere diersoort. Zal ik ditmaal een hert zien? Of een wild zwijn?

Er is één soort die je in Het Nationale Park De Hoge Veluwe regelmatig tegen kunt komen. Je hoeft er niet veel moeite voor te doen. Ze komen naar buiten bij mooi weer. Ze bewegen zich voort in kleine groepjes, soms alleen. Vaak zie je ze op een Witte Fiets, zomaar bij een bankje in het veld... Het is een soort die de medewerkers van het Park bijzonder graag zien: de bezoeker.

De bezoeker staat in dit jaarverslag 2012 centraal. We portretteren een aantal persoonlijkheden die regelmatig in het Park te vinden zijn. Iedereen heeft daar zo z'n eigen redenen voor, maar wat opvalt is dat ze allemaal op hun eigen manier verknocht zijn aan De Hoge Veluwe.

Voor Het Nationale Park De Hoge Veluwe is die bezoeker van groot belang. Als particuliere organisatie ontvangt het Park geen structurele exploitatie-subsidies. De inkomsten van de bezoeker maken het mogelijk om in zelfstandigheid het erfgoed van het echtpaar Kröller-Müller te onderhouden en voor de toekomst te bewaren.

In 2012 werden ook voor het Park de gevolgen van de economische crisis merkbaar. Toch bleven de bezoekers komen, bijna een half miljoen. Het Park is daar dankbaar voor en doet er alles aan om het de bezoeker naar de zin te maken. In 2012 is hard gewerkt aan de voorbereidingen van een grote opknopbeurt van het centrumgebied van het Park. Dat moet er voor zorgen dat het Park ook in de toekomst een aantrekkelijke bestemming blijft.

Maar eerst nemen we het jaar 2012 door met directeur Seger van Voorst tot Voorst. Hij zegt: 'De tevredenheid van de bezoeker is onze motivatie. Iedere dag moet voor de bezoekers een topdag zijn!'

Veel leesplezier toegewenst en tot ziens in het Park!

'We blijven positief!'

Seger van Voorst tot Voorst
Directeur Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Het buitenseizoen van 2012 kwam voor Het Nationale Park De Hoge Veluwe laat op gang. Het begin van de lente was koud en de zomer begon met veel regen. Dat had invloed op de bezoekersaantallen. Dat lag met een totaal aantal betalende bezoekers van 496.643 één procent lager dan verwacht.

'Een moeilijk jaar.' Van Voorst tot Voorst vindt er geen doekjes om. 'We hebben allemaal met heel veel inzet gewerkt, we hebben een enorme inspanning gepleegd en dan zakt het bezoekersaantal net onder het streefgetal van vijfhonderdduizend. Het is te verklaren, maar het is toch een domper. We zien dat ook de bezoekersbestedingen zijn teruggelopen. Er waren minder bezoekers en de mensen gaven minder uit. Als deze trend doorzet gaat ons dat rechtstreeks raken in onze bedrijfsvoering. Het geeft ook de urgentie aan om vaart te maken met de plannen voor de vernieuwing van het centrumgebied. We zijn nu voor heel veel mensen nog steeds aantrekkelijk voor een leuk, leerzaam en actief dagje uit. Die aantrekkelijkheid moeten we onderhouden en versterken. Je *moet* vernieuwen.'

Bestedingen onderuit

De lichte afname van het bezoekersaantal heeft volgens Van Voorst tot Voorst drie oorzaken. Hij vertelt: 'Om te beginnen moet je naar jezelf kijken. We hebben in de afgelopen periode te maken gehad met enkele vacante posities binnen de organisatie. Dat remt de uitvoering van ons werk ondanks de inzet van zeer capabele interimkrachten. Het is lastig om goede professionals te vinden. De tweede oorzaak is het weer. Daar hebben we rechtstreeks last van. Je ziet dat met een terug in de bezoekersaantallen en bijvoorbeeld in het aantal overnachtingen op onze natuurcamping. We hebben als natuurpark een weersafhankelijk 'product'. Daar valt weinig aan te veranderen. En als derde grote oorzaak wil ik toch de recessie noemen. De bestedingen zijn achteruit gegaan. Mensen geven minder uit. We hebben lang gedacht dat we daar geen last van zouden hebben, dat de mensen meer tripjes in eigen land zouden ondernemen en minder

grote vakanties in het buitenland, maar dat lijkt dus niet zo te zijn.'

Heel behoorlijk gedaan

'Ik wil dit wel meteen relativeren. Want ja, het bezoekersaantal is weliswaar teruggelopen, maar ik denk dat we het in het huidige economische bestel nog heel behoorlijk hebben gedaan. Vergeet niet, we hebben een zeer aantrekkelijk en kwalitatief hoogwaardig 'product' voor onze bezoekers, voor relatief weinig geld. Er is ook alle reden om positief te kijken naar ons Nationale Park en naar onze nationale en internationale positie op de markt voor dagrecreatie. Daarbij moet me van het hart dat die economische crisis ons voor een deel ook wordt aangepraat. Door de politiek, door de media. Ik zie heel veel onnodig negativisme. Daar heb je als onderneming echt last van. Ja, dit is een oproep, een pleidooi: hou daar mee op! Er gaat nog steeds heel veel goed in dit land, er is veel waar we trots op kunnen zijn. Het economisch rendabel exploiteren van een natuurpark

als Het Nationale Park De Hoge Veluwe is daar een voorbeeld van. We zijn een gezond en slagvaardig bedrijf. Het kán wel degelijk, een gezonde en rendabele combinatie van recreatie en natuurbeheer. Wij blijven onverminderd die blijde boodschap verkondigen!'

Centrumplan

In 2012 is hard gewerkt aan het in gang zetten van de voorbereidingen voor het nieuwe centrumplan. Dat is een onderdeel van het Totaalplan 2010-2020 en voorziet in een grote opknapbeurt van de voorzieningen aan het Marchantplein. Van Voorst tot Voorst: 'We hebben voor de uitvoering tien jaar uitgetrokken, onder voorbehoud van de financiering. De economische tegenwind stimuleert ons tot een extra inspanning om die plannen te realiseren. We hebben inmiddels een fulltime fondsenwerver aangesteld. Daar verwachten we veel van. Dat lijkt paradoxaal, maar is het niet. Het verzamelgebouw met horeca, de Parkwinkel, een informatiebalie en een zalencomplex zal

een plek zijn waar we het geld kunnen verdienen dat nodig is voor een gezonde exploitatie van het Park. We hebben veel onderzoek gedaan naar hoe andere particuliere natuurgebieden dat doen. We zijn onder meer op werkbezoek geweest in Engeland. Je ziet dat men daar die functies -horeca en winkel- heel succesvol combineert in één gebouw. Dat is een goed voorbeeld van hoe wij het ook gaan aanpakken.'

Europese oriëntatie

In 2012 zijn in samenwerking met het Kröller-Müller Museum Duitse journalisten en touroperators uitgenodigd in het Park. Van Voorst tot Voorst: 'Dat is onderdeel van het gezamenlijke marketingbeleid dat we met het museum voeren. De Duitse markt wordt voor ons steeds belangrijker. Noordrijn-Westfalen ligt vlak over de grens en heeft een inwonersaantal van 18 miljoen. We merken dat er in Duitsland veel interesse is voor het Park en het museum, en dan vooral de combinatie van die twee. Het landschap, de cultuurhistorie, de architectuur en de kunst... We hebben een geweldige 'mix' in handen om ook op de Duitse markt bezoekers te interesseren. Het Jachthuis, de Witte Fietsen, we merken dat onze oosterburen dat erg aantrekkelijk vinden. We staan als Park op het standpunt dat we veel meer over de grenzen van ons land moeten kijken. Niet alleen bij de marketing,

maar ook bij bijvoorbeeld wetenschappelijk onderzoek en rond onderwerpen als wet- en regelgeving. In het buitenland is veel interesse voor onze aanpak. In het bedrijfsmatig beheren van een groot natuurpark in een sterk geürbaniseerd land. Er is op Europees niveau veel kennis, daar willen we meer mee in contact komen. Uitwisselen, leren van elkaar, dat is belangrijk voor het voortbestaan van het Park. Niet alleen voor de kwaliteit van ons natuurbeheer, maar ook vanwege de erkenning en de waardering die dat ons brengt. Deelnemen aan Europese verbanden zorgt voor publiciteit buiten de grenzen van ons land. We moeten het in de toekomst van meer hebben dan alleen de Nederlandse politiek en het Nederlandse wetenschappelijke onderzoek. Het Nationale Park De Hoge Veluwe wordt steeds meer een Europese speler. Net zoals de stichters, het echtpaar Kröller-Müller, dat waren.'

Packagedeal met provincie

In 2012 is een packagedeal met de provincie Gelderland gesloten. Van Voorst tot Voorst: 'Dat heeft te maken met het project 'Veluwe 2010'. De grote ambities van dit provincieproject om te komen tot een Veluwe met minder hekken en rasters hebben ook negatieve kanten. Hekken en rasters blijven nodig om wildschade aan landbouwgewassen, bossen en tuinen en om

aanrijdingen met grofwild te voorkomen. Vergeet niet dat de hekken voor ons Nationale Park van levensbelang zijn. We hebben daarvoor steeds aandacht gevraagd. In de packagedeal is ook met die negatieve kanten rekening gehouden. We hebben een overeenstemming over drie in- en uitsprongen voor het grofwild. In eerste instantie gaan de rasters in het oosten en het westen van het Park open om uitwisseling van het wild mogelijk te maken. Daar zijn van onze kant een paar voorwaarden aan verbonden. Die hebben te maken met een goede bewaking en met een goede monitoring van de wildstand. In het Park staan het landschap en het behoud van 'Rode Lijstsoorten' voorop, dat betekent dat er niet zomaar een toename van de aantallen herten en wilde zwijnen kan komen. Niet meer dan het landschap kan dragen. Als onderdeel van de packagedeal is er nu ook een al langer bestaande onrechtvaardigheid rechtgetrokken, namelijk de subsidie die je als eigenaar krijgt voor het normale natuurbeheer. Die werd ons onthouden omdat het Park niet vrij toegankelijk zou zijn. We ontvangen geen openstellingsbijdrage -dat is niet meer dan fair- maar we krijgen nu als resultaat van de packagedeal wél de normale provinciale natuurbeheersubsidie. Ja, ik ben tevreden met de afspraken. We kunnen er goed mee leven. We houden de regie over ons eigen

terrein en ons eigen beheer, terwijl we toch voldoen aan de maatschappelijke vraag naar natuur en aan de wens tot wildmigratie op de Veluwe. We blijven baas in eigen huis, en die zelfstandigheid is voor ons erg belangrijk.'

Iedere dag een topdag

Die zelfstandigheid staat of valt bij de inkomstenbron van de entreegelden. Van Voorst tot Voorst: 'De bezoeker staat bij ons op nummer één. Het zijn onze klanten. Zonder bezoekers geen sluitende exploitatie, zo eenvoudig ligt het. Het is iets waar onze mensen allemaal, stuk voor stuk, van doordrongen zijn. We willen de bezoeker een onbezorgde dag laten beleven en het moet zo goed bevallen dat ze terug willen komen. Iedereen in de organisatie staat op scherp om dat te bereiken. Onder alle medewerkers en vrijwilligers zijn de klantbewustheid en de klantvriendelijkheid hoog. De tevredenheid van de bezoeker is onze motivatie. Iedere dag moet voor de bezoekers een topdag zijn!'

Het jaar in vogelvlucht

Januari 2012

In 2011 gaf Het Nationale Park De Hoge Veluwe een aantal aanbevelingen voor nieuw natuurbeleid in Nederland. Het Park pleitte voor minder strenge wet- en regelgeving en voor meer ruimte voor de praktische terreinbeheerder. De aanbevelingen zijn opgepikt in de discussie rond de 'Wet natuur'. De invoering van deze wet kwam na de val van het kabinet Rutte I op een laag pitje te staan. Inmiddels wordt er gewerkt aan een nieuwe 'Wet natuurbescherming'. Ook dit wetsvoorstel wil de regels vereenvoudigen en de bureaucratische druk verminderen. Het Nationale

Park De Hoge Veluwe volgt de discussie ook in 2012 kritisch en met aandacht. De standpunten van het Park worden bijvoorbeeld bij werkbezoeken van Kamerleden en in de contacten met het Ministerie van Economische Zaken verduidelijkt.

Februari 2012

Het Park en de Natuurcamping verdienen allebei een gouden *Green Key*, een keurmerk voor duurzaam ondernemen in de toeristische branche. Het behalen van goud geeft de bezoekers van het Park de zekerheid dat er antwoord wordt omgegaan met

natuur en milieu. Een vanzelfsprekendheid voor een natuurpark! Deze maand krijgt het Park het bericht dat de beheersubsidie voor het Jachthuis door het ministerie wordt stopgezet. Alle beheerkosten moeten voortaan door het Park zelf worden opgebracht. De directie van het Park tekent hiertegen bezwaar aan.

Maart 2012

Een aantal Duitse touroperators bezoekt het Park. Er is toenemende belangstelling uit Duitsland en de touroperators zijn een belangrijke schakel om in contact te komen met Duitse bezoekers.

Boswachter Henk Ruseler maakt in Kenia een film over het gebruik van de Witte Fietsen die daar in 2011 zijn heengebracht. Ook dit jaar worden er weer afgeschreven Witte Fietsen weggegeven.

Er gaan 242 fietsen kosteloos met KLM naar de Galapagoseilanden. De (opgeknapte) fietsen worden daar als duurzaam vervoersmiddel gebruikt door de toeristen die de eilanden bezoeken.

April 2012

Het gaat goed met de vleermuizen in het Park. Inmiddels zijn vier gerestaureerde bunkers uit de Tweede Wereldoorlog en twee voormalige voederkelders aangepast tot overwinteringsplek voor de dieren. De vleermuizen worden al 21 jaar op rij geteld. De tellingen laten een gestage stijging van de aantallen zien. Veel vleermuizen staan op de Rode Lijst van beschermde en bedreigde soorten.

Eind april worden in het Park de *Highland Games* gehouden. 180 leerlingen van vier Gelderse middelbare scholen doen mee aan deze sportieve krachtmeting. Er bestaan inmiddels plannen om van de *Highland Games* een nationaal evenement te maken met voorronden in andere Nationale Parken. Alle scholen uit het land kunnen dan meedoen en op een sportieve manier kennismaken met het Park.

Mei 2012

Voor het tweede jaar op rij wordt er een 'Vroege Vogelconcert' gehouden. Muziekensemble Gamma laat zich hierbij inspireren door *live* vogelgezang. Het concert, tussen 6 en 8 uur in de ochtend, wordt gehouden bij de fundamente van het Grote Museum. Het concert is erg populair bij de bezoekers. Met de Provincie Gelderland wordt een '*packagedeal*'

gesloten. Er is nu overeenstemming over het openen van twee in- en uitsprongen voor het grofwild. Dat kan nu onder bepaalde voorwaarden vrij migreren tussen het Park en de buurterreinen. Als onderdeel van de afspraak ontvangt het Park de normale provinciale beheersubsidie voor natuuronderhoud. Het Park kreeg deze bijdrage voorheen niet, omdat volgens de provincie niet werd voldaan aan openstellingseisen. Met de *packagedeal* is een aantal juridische procedures op dit onderwerp door het Park stopgezet.

Juni 2012

De zomer begint nat. Het aantal overnachtingen op de Natuurcamping ligt halverwege het seizoen al flink lager dan verwacht. Het totale aantal overnachtingen op de camping zal in 2012 uitkomen op 11.211. Dat is 18% minder dan in 2011.

In de zomermaanden worden de traditionele Zomerkampen voor vrijwilligers weer goed bezocht. Vrijwilligers kunnen zich één of twee weken voor het Park inzetten, bijvoorbeeld bij het openhouden van de heidevlaktes. Deelnemers kunnen gratis overnachten op de Natuurcamping en krijgen gratis toegang. Het Zomerkamp wordt georganiseerd door de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe. Gedurende het hele jaar worden er veel excursies en speciale themasafari's gehouden. In de zomer zijn vooral de Kindersafari en de Nachtsafari zeer populair. De safari's worden gehouden onder begeleiding van de boswachter. In juni vindt ook de afsluiting van een vier maanden durend schoolproject plaats, Van Luchtkasteel tot Dassenburcht. Leerlingen maken in het Park een 'tijdreis' naar het verleden van de Veluwe.

Juli 2012

De Gelderse gedeputeerde mevrouw Annemieke Traag (portefeuillehouder milieubeleid, klimaat en energie, innovatie, jeugdzorg, cultuur en cultuurhistorie) opent de nieuwe Berlagewandeling bij het Jachthuis. De wandeling duurt ongeveer drie kwartier en voert door de tuinen en langs de vijvers van Jachthuis Sint Hubertus. Langs de route krijgt de bezoeker via borden veel informatie. Dit is voor zover bekend het enige bestaande landschapsontwerp van Berlage. Hij ontwierp de tuinen en vijvers als onderdeel van het Gesamtkunstwerk van het Jachthuis. De nieuwe wandelroute is het sluitstuk van een omvangrijke renovatie van de omgeving van het Jachthuis.

Augustus 2012

We kennen allemaal de Wegenwacht van de ANWB. Die is nu ook in het Park actief met een spe-

ciale Wegenwacht Fietsenservice. Bij 'pech onderweg' komt een vrijwilliger van de ANWB met een elektrische scooter met aanhanger een nieuwe Witte Fiets brengen. De dienstverlening genereert veel publiciteit in de landelijke media. De jaarlijkse houtverkoop zorgt in 2012 voor 240.000 euro aan inkomsten. Houtkap is een belangrijk instrument bij de bosverjonging en de inkomsten zijn belangrijk voor de exploitatie van het Park. Voor het eerst is dit jaar een proef gehouden met de verkoop van kleine partijen brandhout aan particulieren. Het publiek is enthousiast, maar de opbrengst weegt helaas niet op tegen het extra werk.

September 2012

De bronst van de edelherten trekt ook dit jaar weer veel bezoekers. Er worden veel extra bronstactiviteiten ondernomen: excursies met

de boswachter en natuurgidsen van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe, bronstavonden voor relaties van het Park en veel educatieve activiteiten. Het wildbeheer in het Park verloopt in 2012 goed. Jaarlijks wordt vastgesteld hoeveel wild er moet worden afgeschoten om te komen tot een evenwichtige populatie. Dit jaar worden tussen de 80 en 90% van de afgesproken afschotquota gehaald, dat is hoger dan gemiddeld. Het jaarlijkse 'Weekend van het Paard' trekt veel bezoekers. De verschillende activiteiten zorgen zelfs voor een topdag in het Bezoekerscentrum, op één dag komen hier 4.568 mensen.

Ruiters hebben dit weekend een streepje voor. Overigens is in het Park het hele jaar door paardrijden buiten de paden toegestaan. Een grote renovatie van het Jachthuis gaat van start. Het Jachthuis is hierdoor gesloten tot juli 2013. Er zijn in deze periode geen rondleidingen in het Jachthuis, maar wel in de directe omgeving.

Oktober 2012

De jaarlijkse Hoge Veluweloop wordt voor de achtste keer gehouden en trekt iets meer dan tweeduizend lopers (200 wandelaars en 2.000 hardlopers). De wedstrijdloop is onderdeel van een 'loop- en Wandelweekend' met veel activiteiten in het Park. Het

evenement is inmiddels landelijk bekend en wordt mogelijk gemaakt door de inzet van een groot aantal vrijwilligers.

Het Nationale Park De Hoge Veluwe kiest een architect voor het ontwerp van een nieuw ontvangstgebouw in het centrumgebied. In het gebouw komen een informatiebalie, de Parkwinkel, een restaurant, ontvangstruimten en toiletvoorzieningen.

Er is uit zeven deelnemers gekozen voor de architectencombinatie Monadnock+DeZwarteHond uit Rotterdam. Onder voorbehoud van financiering begint de nieuwbouw in 2014.

Het nieuwe ontvangstgebouw past in de plannen voor het opknappen van het centrumgebied, zoals beschreven in het Totaalplan 2010-2020, 'Investeren in ruimtelijke ontwikkeling en kwaliteit'.

November 2012

De Theekoepel bij het Jachthuis is tijdens de renovatie van het Jachthuis gesloten, maar in een tijdelijk Berlagepaviljoen naast de oprijlaan zijn koffie, thee en versnaperingen te krijgen. In het paviljoen is ook een kleine expositie en een videopresentatie over de lopende restauratie van het Jachthuis te zien. De opening van het Berlagepaviljoen krijgt veel aandacht in de pers. Er wordt een op de buitenmuur aangebracht gedicht van Marliska ten Haken, een cliënt van 's Heeren Loo, onthuld.

December 2012

Ook dit jaar wordt er een kerstboomactie gehouden. Bezoekers mogen daarbij zelf een gratis kerstboom omzagen en meenemen. Een leuke activiteit én het natuurbeheer wordt een handje geholpen: door grove dennen te verwijderen blijft de heide open. Het totale bezoekersaantal in 2012 komt uit op 496.643. Een daling ten opzichte van de 525.631 bezoekers in 2011. Het aantal verkochte Beschermerskaarten blijft met bijna 15.000 stuks stabiel. Ongeveer 320.000 bezoekers kwamen in 2012 het Bezoekerscentrum binnen, zo'n 175.000 bezochten ook het Museonder.

De Parkwinkel sluit het jaar af met een omzet van 326.000 euro. Een flinke daling ten opzichte van 2011 (375.000 euro). De omzet van de Theekoepel komt met 72.000 euro ook lager uit dan 2011 (86.000 euro). De gevolgen van de economische recessie zijn ook bij de bestedingen in het Park merkbaar.

De BerLage wandeling

STICHTING HET NATIONALE PARK DE HOGE VELUWE

De bezoeker door de ogen van het Park...

18

STICHTING HET NATIONALE PARK DE HOGE VELUWE

'Veel te delen met de bezoeker'

Monique Kokke
Hoofd Bezoekersmanagement

Ze zijn het visitekaartje van Het Nationale Park De Hoge Veluwe: de medewerkers van de afdeling 'Bezoekersmanagement'. Ze werken in de Parkwinkel, bij de informatiebalie in het Bezoekerscentrum, bij het Jachthuis en achter de kassa bij de ingangen.

De eerste indruk moet goed zijn, daarvan is het hoofd van de afdeling Bezoekersmanagement zich goed bewust. Monique Kokke: 'Daar trainen we ook regelmatig op, met verschillende externe bureaus en trainers. Hoe kom je over? Hoe kun je zorgen dat de bezoeker met voldoende informatie het Park ingaat? We leren onze mensen om méér te doen dan alleen antwoord geven op vragen. Om de vraag vóór te zijn en bezoekers te wijzen op de mogelijkheden. We werken met *mystery guests* om te kijken of dat ook is gelukt. Iemand van het trainingsbureau bezoekt dan het Park en geeft daarna feedback. Hoe ging het bij de kassa? Hoe werd ik behandeld? Werd er goed gereageerd op mijn vragen? Die terugkoppe-

ling wordt door de medewerkers erg op prijs gesteld. Je kunt er echt je voordeel mee doen!'

Er werken iets meer dan veertig mensen bij de afdeling Bezoekersmanagement. Ongeveer de helft als vaste kracht, de andere helft werkt mee in het zomerseizoen, van april tot en met oktober. Naast de vaste medewerkers is er nog een grote groep vrijwilligers die in het Park werkt. Kokke: 'Veel van onze vaste mensen zijn 'oudgedienden', het verloop is heel gering. Mensen doen dit werk met ontzettend veel plezier. Het zijn vaak parttimers en het is afwisselend genoeg om geen sleur te worden. Alle medewerkers geven aan de contacten met de bezoekers het leukst te vinden. Erkenning voor je werk, daar krijgen mensen een goed gevoel van. Mensen een leuke dag bezorgen, een complimentje krijgen als bezoekers weer vertrekken, daar krijg je energie van!'

Het bezoekersaantal is al jaren stabiel en kwam in 2012 iets lager uit dan de prognose van 500.000. Kokke: 'Dat is op zich nog niet zo slecht, als je de economische omstandigheden meetelt. Mensen geven eenvoudigweg minder uit. We proberen van onze kant om ons aanbod zo aantrekkelijk mogelijk te houden. De mensen komen voor de beleving van de natuur en het landschap. Voor de kunst en de architectuur en de historische verhalen die daarbij horen. Waar je aan kunt werken is hoe je dat steeds beter onder de aandacht brengt. Uit bezoekersonderzoek blijkt bijvoorbeeld dat nog niet iedereen weet dat er rondleidingen in en rond het Jachthuis worden gehouden. We proberen ons aanbod 'bij de tijd' te houden en af te stemmen op de veranderende behoefte van de bezoeker. Steeds meer mensen doen dingen digitaal, we zijn in 2012 bezig geweest om met apps wandelingen toegankelijk te maken. En we hebben in 2011 ons nieuwe kassasysteem gekoppeld aan internet. Je kunt e-tickets kopen en activiteiten

boeken via onze website. Daar is in 2012 goed gebruik van gemaakt.'

Er staat weer een groot bezoekersonderzoek gepland voor 2013. Het vorige onderzoek is van 2005.

Kokke: 'Ik ben benieuwd naar de resultaten en naar de vergelijking. Het is voor ons heel belangrijk om een goed beeld te hebben van de verwachtingen van de bezoekers. De maatschappij verandert, onze bezoekers veranderen, je moet zicht houden op wat de mensen willen. Wij willen dat iedere drie jaar onderzoeken. Zo kun je vraag en aanbod steeds beter op elkaar afstemmen, en zorgen dat we meer mensen bereiken. Mijn wens voor de toekomst? Vooral meer bezoekers! Het Park is een geweldig dagje uit. De combinatie van natuur en kunst en vooral de vele prachtige verhalen die er over te vertellen zijn... Ja, er is hier veel te zien en te beleven, dat willen we graag delen met onze bezoekers!'

Een verrassend jaar

Frank Schreve

Voorzitter Raad van Toezicht

Het Nationale Park De Hoge Veluwe is een zelfstandige stichting die wordt bestuurd door een directeur/bestuurder, bijgestaan door een klein managementteam. De Raad van Toezicht houdt hierop toezicht. De Raad bestaat uit zes personen onder voorzitterschap van Frank Schreve. Hoe kijkt de voorzitter van de Raad van Toezicht terug op 2012?

Schreve: 'Het was een jaar met verrassingen. Een jaar waarin het economisch niet zo voorspoedig ging. We hadden verwacht dat er meer toeloop van bezoekers uit ons eigen land zou zijn. Dat heeft zich niet voorgedaan en dat vond ik erg verrassend. We hebben het streefgetal van 500.000 bezoekers op een fractie na niet gehaald. Het toont naar mijn mening de noodzaak om 'bij de tijd' te blijven nog eens goed aan. De vernieuwingen die we willen uitvoeren in het hart van De Hoge Veluwe moeten nu echt doorgezet worden. Maar, en daar zit een duidelijk 'maar' aan vast: daar moeten we de middelen voor vinden. Ik heb goede hoop dat dat gaat lukken, we zijn in 2012 begonnen met een veel systematischer aanpak

van de fondsenwerving, zowel bij bedrijven als bij vermogende en minder vermogende particulieren. Er zijn veel partijen die het Park een goed hart toedragen, het wordt de uitdaging die partijen daadwerkelijk te vinden.'

Wat waren de ontwikkelingen in 2012?

Schreve: 'We willen ons nog sterker dan voorheen profileren op de recreatieve markt, samen met het Kröller-Müller Museum. Samen bieden we een voor Nederland unieke combinatie van natuur en kunst. Als je een top tien van bestemmingen maakt, dan staan we daar met zekerheid tussen. Van dat gegeven willen we in de toekomst veel meer gebruik gaan maken. In 2012 hebben we gewerkt aan de voorbereiding om ook het Duitse Rijnland met ons aanbod te benaderen. De terugkoppeling die we daarop krijgen laat zien dat men over het algemeen erg verrast is dat er

zó dichtbij zoiets als Het Nationale Park De Hoge Veluwe ligt, in een ijzersterke combinatie met het toonaangevende Kröller-Müller Museum. Dat toont aan dat daar voor ons wel degelijk een grote potentiële markt ligt.'

Wat was voor u persoonlijk belangrijk in 2012?

Schreve: 'Het jaar stond voor mij in het teken van de voorbereidingen voor wat we gaan noemen het 'nieuwe hart' van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De vernieuwing van het centrumgebied. De architectenkeuze is inmiddels gemaakt. Ik ben erg enthousiast over de plannen. Ik denk dat als je kijkt naar de economische omstandigheden –die natuurlijk zoals bekend niet echt gunstig zijn– dat je *dan juist* anticyclisch moet opereren. Het is zaak om juist *nu* te investeren en stappen te zetten. Het draagt bovendien een heel klein steentje bij aan het doorbreken van het pessimisme.'

Speelden er nog andere zaken? Schreve: 'Een andere relevante ontwikkeling in 2012 ligt op het vlak van het faunabeheer. Twee van de drie in- en uitsprongen voor het grofwild zijn inmiddels gerealiseerd en gaan open zodra er camera's zijn geplaatst door de provincie. We zijn enorm benieuwd naar de effecten, en

die gaan we ook heel goed monitoren. We hopen natuurlijk dat het zorgvuldige terreinbeheer dat we voeren er niet onder lijdt. En dat er geen ongelukken op de wegen langs de rasters zullen plaatsvinden. De veiligheid van mens en dier zijn belangrijk. Het wordt interessant om te volgen. Ik ben geen expert, maar het zal wellicht de diversiteit aan beide kanten van het raster ten goede komen.'

In 2012 kreeg het Kröller-Müller Museum een nieuwe directie. Lisette Pelsers volgde Evert van Straaten op. Schreve: 'Een nieuwe leiding betekent altijd nieuwe en andere ideeën. Wij zien dat als een positieve ontwikkeling en een ontwikkeling met kansen. Voor zover wij kunnen beoordelen zet het beleid van het museum in op het meer aan de mensen laten zien van de oorspronkelijke collectie. Met een duidelijk idee over de marketing, die voor een deel gezamenlijk wordt gevoerd. Dat beleid past ons wel. We hebben allebei veel expertise op het gebied van marketing en dat kan elkaar versterken. Kijk, ons aanbod is natuurlijk prachtig complementair. De kunst, het landschap, de natuur, de geschiedenis... De combinatie daarvan, dat is een uiterst aantrekkelijk en interessant verhaal voor een heel groot publiek, daar ben ik van overtuigd.'

De bronst verbreedert

Kees van Lede
Lid Raad van Toezicht

Hij is oud-bestuursvoorzitter van Akzo Nobel en oud-voorzitter van werkgeversorganisatie VNO. Daarnaast vervulde hij tal van functies en commissariaten, onder meer bij Heineken en KLM. Hij is al zo'n 15 jaar als bestuurder en toezichthouder betrokken bij Het Nationale Park De Hoge Veluwe, de laatste jaren als lid van de Raad van Toezicht. In zijn schaarse vrije tijd is Kees van Lede jager op kleinwild.

Komt een druk bestuurder als Van Lede nog wel eens gewoon als bezoeker in het veld?

Van Lede: 'Jazeker wel! Natuur is een echte hobby van me. Uit hoofde van mijn functie vergaderen we nogal eens in het Park. Ik probeer dan als het even kan wat eerder te komen om toch even 'voeling' met het terrein te houden. Af en toe logeer ik met familie op De Zwarte Berg, een prachtige plek. En natuurlijk

de jaarlijkse bronst van de edelherten, die sla ik nooit over. Het mooie van de bronst is natuurlijk het spektakel van de dieren, maar het is ook een goede gelegenheid om informeel in contact te komen met de medewerkers en de bezoekers van het Park. Je hebt allemaal dezelfde groene jas aan, je bent allemaal vervuld van hetzelfde schouwspel, dat werkt verbreedend. Er is geen drempel meer tussen de mensen, dat is mooi om te zien.'

Kees van Lede treedt binnenkort af als lid van de Raad van Toezicht. 'Ik heb er nu drie termijnen opzit-

ten. Ik wil niet zeggen dat ik vertrek met bloedend hart, maar ik vind het wel erg jammer. Ik voel me verbonden met het Park en de organisatie, en wil graag binding houden. Ik ga me in de toekomst voor het Park bezighouden met zaken rondom financiering en fondsenwerving. Ik moet zeggen, ik ben erg onder de indruk van hoe het Park het doet, zonder een cent structurele overheidssubsidie. En als je van plan bent te gaan investeren, dan wordt de noodzaak van een stevig eigen vermogen alleen maar groter. Daar moeten we nu een stevige basis onder leggen. Dat eigen vermogen is nu in onvoldoende mate aanwezig.'

Die investeringsvoornemens vloeien voort uit het Totaalplan 2010-2020, 'Investeren in ruimtelijke ontwikkelingen en kwaliteit'. Het plan voorziet onder meer in nieuwbouw in het centrumgebied.

Is een bouwproject wel realistisch in tijden van recessie?

Van Lede: 'Het is een goed plan, goed onderzocht, goed uitgewerkt. Als je bijvoorbeeld naar het restaurant De Koperen Kop kijkt, dat voldoet niet meer aan de eisen van de tijd. Het niveau van de voorzieningen, het pand zelf, het is gedateerd. Als we willen zorgen voor een gezonde exploitatie van het Park dan moet dat centrumgebied, het gebied waar de mensen hun geld besteden, worden aangepakt. Daar zit een harde noodzaak achter, er moet iets gebeuren. Het plan is goed, er is goed over nagedacht door veel verschillende partijen, maar het is ook een kostbaar plan. Het staat of valt met de financiering, die is niet op te brengen uit eigen vermogen. Het zal een grote inspanning worden om voldoende aanvullende middelen te vinden. Ik ben dus gevraagd om me daar in de toekomst mee bezig te houden. Zo zie ik voor mezelf een rol in het voortbestaan van het Park.'

Verknocht aan de Veluwe

Fred de Graaf
Voorzitter Raad van Advies

Hij is voormalig burgemeester van Apeldoorn en oud-voorzitter van de Eerste Kamer. Tot 2011 vervulde hij een aantal jaren verschillende functies in het bestuur en later in de Raden van Toezicht en Advies van het Park. Hij werd gevraagd als voorzitter van de Raad van Advies van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Zijn voorzitterschap begon in het midden van 2012.

Ze kunnen u niet missen?

De Graaf: 'Maar dat is wederzijds! Ik ben heel blij dat ik ben gevraagd. Ik heb een warm gevoel bij het Park, dat is al zo sinds mijn aantreden als burgemeester van Apeldoorn in 1999. De burgemeesters van de omliggende gemeenten hadden toen *qualitate qua* bij toerbeurt en afwisselend zitting in de Raden van Toezicht en Advies. De leden worden gevraagd vanwege hun netwerken in het land en daarbuiten, en voor hun achtergrond, kennis en ervaring. Veel leden zijn oudgedienden en draaien al lang mee, in verschillende functies. Je gaat elkaar dan over en weer waarderen en vertrouwen. Kijk, de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor het reilen en zeilen van het complete Park ligt bij een relatief kleine directie en

managementteam, dat is nogal wat. Het is de rol van de Raden om daarbij te steunen en te adviseren en om als klankbord te fungeren. Ik heb de stellige indruk dat er veel waarde wordt gehecht aan de suggesties en adviezen van de Raad van Advies.'

Wat waren de onderwerpen waarover in 2012 is geadviseerd?

De Graaf: 'Geadviseerd of bediscussieerd, dat kan ook op prijs worden gesteld! De Raad van Advies komt twee keer per jaar bij elkaar. De directie geeft de onderwerpen aan, die worden van tevoren met de Raad afgestemd. De Raad van Advies kan zelf eventueel ook punten agenderen. De onderwerpen waar we het in 2012 over hebben gehad zijn natuurlijk allereerst de plannen voor de vernieuwing van het centrumgebied. De nieuwbouw en de financiering daarvan. Een belangrijke ontwikkeling om als Park je aantrekkelijkheid te behouden. Kijk, de bezoeker, dat

is de belangrijkste inkomstenbron voor de exploitatie van het Park. Het Park krijgt daar geen structurele subsidies voor. Het is dan ook van groot belang dat we het de bezoeker naar de zin maken. De opknopbeurt voor het centrumgebied zorgt ervoor dat het Park ook in de toekomst zijn aantrekkingskracht voor de bezoeker blijft behouden.'

De Graaf gaat verder: 'Een ander punt dat in 2012 aan de orde kwam is de gelijkstelling van Het Nationale Park De Hoge Veluwe aan andere natuurbeheerders. Dat zijn vaak semi-overheidsinstellingen, die wél aankoopsubsidies en bepaalde natuurbeheersubsidies ontvangen die het Park als particuliere organisatie misloopt. Er is op dat gebied naar ons inzicht sprake van een onjuiste ongelijkheid. Een laatste onderwerp, en een onderwerp dat mij als oud-burgemeester na aan het hart ligt, is het toezicht in het Park. Parkmensen die fungeren als 'BOA', buitengewoon opsporingsambtenaar. Bij de grote politiereorganisatie in de jaren negentig zijn de toenmalige 'veldbrigades' opgeheven. Zo is veel expertise op het gebied van handhaving en opsporing in het buitengebied verdwenen.

Het zwaartepunt van de handhaving is toen verschoven naar de particuliere eigenaren van de gebieden, terwijl daar geen financiële tegemoetkoming tegenover stond. En de taken en eisen worden almaar zwaarder. Stropen, het dumpen van afval, vernieling... Het is absoluut noodzakelijk om goed toezicht te houden. Zeker op een terrein als Het Nationale Park De Hoge Veluwe waar de veiligheid van de bezoeker een absolute prioriteit is.'

Fred de Graaf bezoekt het Park regelmatig 'in functie'. Komt hij ook wel eens als 'gewoon' bezoeker in het veld?

De Graaf: 'Jazeker. Ik hou erg van de natuur en kom graag in het buitengebied. Ik ben burgemeester geweest in drie gemeenten met veel natuur... Inmiddels is het traditie geworden dat ik de Kerstdagen met mijn familie doorbreng in het Park. De Hoge Veluwe is voor ons een vaste stek! Ik ben verknocht aan de Veluwe. Als je kijkt naar natuurbeleving in Nederland, nou... dan gaat er echt niets boven de Veluwe!'

'Bezoek ons!'

Michiel Korthals
Lid Raad van Advies

Hij is hoogleraar toegepaste filosofie aan Wageningen Universiteit. Hij heeft gepubliceerd over uiteenlopende onderwerpen als bio-ethiek, obesitas en de manier waarop we met ons voedsel omgaan. Hij is voorzitter van *Freenature*, een stichting die zich inzet voor natuurbehoud door natuurlijke begrazing.

verschillende benaderingen van natuurbeheer. Het zorgt voor variatie en diversiteit.'

Dat laatste doet vermoeden dat Michiel Korthals vooral geïnteresseerd is in 'wilde' natuur. Maar dat is niet waar: 'Het gaat bij natuur ook altijd over mensen. Echte 'wilde' natuur hebben we niet in Nederland. Zelfs bij half verwilderde natuurgebieden is er altijd sprake van menselijke invloed. Op afstand, of wat meer direct zoals bij Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Ik ben een groot voorstander van die

Als lid van de Raad van Advies van het Park heeft Korthals zich in 2012 beziggehouden met de plannen voor de vernieuwing van het centrumgebied en de verkeerssituatie in het Park. Korthals: 'Het is uiterst positief dat het Park openstaat voor zoveel verschillende soorten bezoekers. Families, maar ook ouderen en mensen die minder mobiel zijn. Het is op weinig andere plaatsen in Nederland mogelijk om zo makkelijk zo ver de natuur in te trekken. Ook met de auto of de bus. Verstandig beheer is altijd een compromis tussen

goede bereikbaarheid en de bescherming van de natuur. Het Park wil de beleving van de natuur voor iedereen mogelijk maken én tegelijkertijd de natuurwaarde van het Park bewaren en versterken. Ik denk dat daar een goede balans in is gevonden. Bijvoorbeeld door de zuidkant van het Park autoluw te gaan maken.'

Bij dat vinden van een juiste balans speelt de Raad voor Advies een rol.

Korthals: 'Zeker. Ik denk dat we met de directie op dezelfde lijn zitten. Er wordt goed naar elkaar geluisterd en onze adviezen worden ook opgepikt. Kijk, er is veel ideologie op het gebied van natuurbeheer. De belangen van de natuur worden heel makkelijk door allerlei deskundigen geclaimd. De directie van het Park -en ikzelf ook- zijn pragmatischer in onze benadering. Kijk bijvoorbeeld naar het aanleggen van dure ecoducten. Wordt de versnippering van de natuur daarmee nou écht tegengegaan? Daar mag best wat praktischer over worden gedacht.'

Is Korthals ook nog gewoon bezoeker van het Park, naast zijn werk voor de Raad van Advies?

Korthals: 'Natuurlijk! Ik kom graag in het veld. En ik bezoek graag het Kröller-Müller Museum, een prachtige plek. De zuidkant van het Park heeft misschien mijn voorkeur. Het uitzicht over de vlakte, de moeflons, de mooie boomrijen en bosranden die daar te zien zijn. Ik kijk als filosoof naar veel aspecten, ook naar de esthetische kant van het landschap. Ik ben me altijd bewust van de relatie tussen mens en natuur. Natuur heeft een intrinsieke waarde, maar de samenhang met de mens is ook belangrijk. Ik kijk met die interesse: wat vindt de bezoeker hier nu van? Hoe kun je ervoor zorgen dat de natuur door zoveel mogelijk mensen kan worden ervaren? Dus naast een intrinsieke waarde is er ook zoiets als een communicatieve waarde van natuur.' Korthals lacht: 'Ja, het Park spreekt! 'Kom! Kom naar ons toe!' In meervoud, want er zijn zóveel verschillende landschapstypes in het Park te vinden... Ja, dat is wat het Park tegen de beschouwer zegt: 'Bezoek ons!''

'Ik blijf bezoeker'

Hij is deskundige op het gebied van grote hoefdieren en hun invloed op het landschap. In het dagelijks leven werkt hij als onderzoeker bij Alterra in Wageningen. Daarnaast is hij oudgediende in de Adviescommissie Natuurbeheer van het Park. Die commissie, met leden uit de wereld van wetenschap en onderzoek, geeft gevraagd en ongevraagd advies over het natuurbeleid van het Park.

Geert Groot Bruinderink

Scheidend lid Adviescommissie Natuurbeheer

In 2012 nam Geert Groot Bruinderink afscheid van de commissie. Zal hij het Park missen? 'Nee, want het betekent niet het einde van onze verbintenis. Ik ga tot 2016 voor het Park onderzoek doen naar de gevolgen van het gedeeltelijk openen van de wildrasters. Dat doen we in samenwerking met de Wageningen Universiteit en een wetenschappelijk instituut uit Wenen. De rasters rond het Park worden op een aantal plaatsen verlaagd zodat de grote hoefdieren -herten, wilde zwijnen- voor het eerst sinds lange tijd kunnen migreren. We zijn heel benieuwd wat er dan gaat gebeuren.

De geïnformeerde leek verwacht een massale instroom van vooral herten. Edelherten en damherten uit het Deelerwoud. De dichtheid van deze soorten is daar hoger dan in het Park omdat er niet of minder wordt gejaagd. Maar of dat zo zal zijn valt nog maar te bezien. Ik heb zelf geen idee. We gaan eerst eens zorgvuldig monitoren. Dieren tellen, en kijken naar de effecten op de bijzondere soorten en de verschillende habitattypen in het Park. Nee, ik ben niet bezorgd over die effecten, als je maar goed de vinger aan de pols houdt. Het is het spreekwoord hè? 'De mens lijdt het meest aan het lijden dat hij vreest!' Eerst gaan we de effecten meten.'

Als dit onderzoek er niet zou zijn zou Groot Bruinderink het Park toch blijven bezoeken. 'Ja, ik zou gewoon een jaarkaart kopen en nog steeds elk weekend in het Park te vinden zijn. Het is een bijzonder gebied, ik ben me zeer bewust van de bijzondere en unieke waarde van het Park. De grote verscheidenheid aan landschappen, de diversiteit aan diersoorten... Ik word als natuurliefhebber telkens weer verrast. Ik kom ook in veel andere natuurterreinen in Nederland, op en buiten de Veluwe, maar zonder direct namen te noemen: die zijn soms nogal monotoon. Het Park is telkens weer een aangename verrassing. Dat komt door de invloed van de mens, door beheer inderdaad. Maar dat geldt voor die andere gebieden ook. Alle 'natuur' in Nederland is het resultaat van een wisselwerking met de mens. Zelfs de duingebieden en de Waddenzee!'

Groot Bruinderink verlaat na 17 jaar de Adviescommissie Natuurbeheer. Heeft hij, terugkijkend op die periode, nog tips? 'Ja. Twee punten. Het eerste: een commissie als deze kan heel zinvol zijn voor de organisatie. Maar dan moet die organisatie ervoor zorgen dat de leden genoeg tijd krijgen om na te denken over de onderwerpen die spelen. Zeker de laatste tijd is er sprake van dynamisch beheer, dan kan dat in het gedrang komen. En, tweede punt: blijf zorgen, zoals nu het geval is, voor een volwaardig adviesorgaan. Er is ruimte voor kritiek en daar wordt serieus naar geluisterd. Dit vergt een positief kritische instelling, geen ja-knikkers. Dat is de verantwoordelijkheid en de zorg van het Park. Natuur en natuurbeheer is een zaak van lange adem. Als lid van deze commissie, dat heb ik in de afgelopen 17 jaar goed kunnen waarnemen, kijk je 'over de directies heen'. Dus:

zorg voor een vroege inzet bij beslissingen, en zorg dat de commissie kritisch kan zijn. Die twee dingen zijn echt nodig als je het Park een warm hart toedraagt, zoals we allemaal doen.'

Het Park door de ogen van de bezoeker...

32

STICHTING HET NATIONALE PARK DE HOGE VELUWE

De natuur als medicijn

Mensen vertellen haar dat haar ogen oplichten als ze over het Park praat. Het is voor haar een plek van bijzondere ontmoetingen, bijzondere herinneringen en ook een plek van troost. Vaak wandelt ze alleen. Dan laat ze haar voeten bepalen waar ze uit zal komen. Soms wandelt ze met vrienden, of doet mee met een rondleiding of een safari met de boswachter.

Miep Hebben

Bezoeker, jaarkaarhouder

'Ik heb leren struinen van Henk Ruseler, de boswachter. Gewoon van de paden af, het veld in...' zegt Miep Hebben. Dat struinen is voor haar heel belangrijk. 'Je maakt unieke dingen mee. Zoals die keer dat er werd gewaarschuwd voor slecht weer. Ik ben toch het Park ingegaan, in regenkleding. Ik stond ergens op het open veld te schuilen onder een vliegend, en toen kwam er uit het niets een hinde op me af. Die schudde zich vlak voor me droog. Een prachtig moment. Ik voel me in mijn element als ik in de natuur ben. Het geeft veel troost. Mijn moeder is overleden. Ik wilde met haar naar de moeflons kijken, maar dat is niet meer gelukt. De eerste keer dat ik na haar

dood weer in het Park kwam, stapte er een moefflon met lam uit de bosrand, heel dichtbij. Dat zijn ervaringen die me troosten en kracht geven als ik me eenzaam of verdrietig voel. Ja, echt, de natuur is dan voor mij een medicijn, ik voel me er beter door.'

Voelt ze zich veilig als ze alleen op pad gaat?

Hebben: 'Ik ben eigenlijk nooit bang. Je weet dat mensen toegang moeten betalen. Niemand komt zo maar binnen. En dan zijn er de boswachters, de mensen van het Park. Dat geeft me een veilig gevoel, een gevoel van vertrouwen. Ik deed in het verleden graag met safari's mee. De Nachtsafari, die vond ik indrukwekkend.'

Het is een voorrecht om in het Park te zijn buiten de normale openingstijden! Je komt in contact met andere natuurliefhebbers, dat is er ook leuk aan. Ja, ik draag het Park een warm hart toe.

Al die bijzondere momenten, al die keren dat ik van dichtbij met de dieren in contact kwam... Teveel om op te noemen. Als ik naar het Park geweest ben, kom ik terug met dierbare momenten.'

'Een baie mooi roete!'

Shayne Rookhuizen
Winnaar Hoge Veluwe-loop

Hij kwam als eerste over de streep bij de halve marathon: de Zuid-Afrikaan Shayne Rookhuizen. Het was de tweede keer dat hij meedeed aan de Hoge Veluwe-loop. In 2008 werd hij op dezelfde afstand derde. Zijn winnende tijd in 2012 was 1 uur 16 minuten en 57 seconden. Waar ben je als loper al die tijd mee bezig? Met de race, of heb je ook oog voor de omgeving?

Rookhuizen: 'Je bent met allebei bezig. Natuurlijk met de race, met je tegenstanders, maar je bent je ook bewust van je omgeving. Veel hardlopers, en zeker de toppers, zijn heel erg met hun tijd bezig. De kilometertijd, de doorkomsttijden... Ik ook wel, maar ik doe ook veel op gevoel. Het parcours van de Hoge Veluwe-loop is mooi. Links, rechts, op, af... 'n Baie mooi roete! Het is een parcours dat me aan Zuid-Afrika doet denken. Het landschap past me goed. Nederland is best vol. Krap. Dan kom je op De Hoge Veluwe: die ruimte! Dat voel je meteen. Ik hou van de wind, van de bomen... Mijn concentratie tijdens de race was goed, maar je ziet toch best veel. Mijn hardloopcarrière duurt misschien nog twee,

drie jaar, dus ik wil nu echt geconcentreerd alles geven. Maar ik wil er óók van genieten!'

De Hoge Veluwe-loop is vooral een evenement voor recreatieve hardlopers. Hoe staat de wedstrijd aangeschreven bij de 'professionals'? Rookhuizen: 'Ik denk dat de wedstrijd vooral gebruikt wordt als training. Als test. Voor mij was deze wedstrijd een stap in de opbouw naar de marathon van Amsterdam. De Hoge Veluwe-loop staat niet bekend als competitief, maar dat is ook niet erg. Het is makkelijk om er goed te presteren! De organisatie is prima. De ontvangst, het parkeren, de bereikbaarheid... Ik werd als winnaar opgevangen door twee dames van de organisatie. Het is wel leuk als je een beetje wordt verwend! Ja, ik heb goede herinneringen aan het Park. Het is een mooie plek, ik zou er best als 'gewone' bezoeker terug willen komen.'

Verbondenheid met het landschap

De oud-lerares tekenen en kunstgeschiedenis Elly van Hardeveld woont in Apeldoorn. Het Park is voor haar 'om de hoek'. Als antroposofe voelt ze een diepe verbondenheid met het landschap en met het gedachtegoed van Helene Kröller-Müller. Toen ze nog les gaf, in de jaren tachtig van de vorige eeuw, kwam ze hier bijna dagelijks. Tegenwoordig bezoekt ze het Park nog steeds meerdere keren per week.

Elly van Hardeveld
Bezoeker, jaarkaarhouder

Haar markante verschijning heeft haar een bijnaam bezorgd: 'de dame met het hoedje'. Zelf moet ze daar om lachen: 'Ik draag een Oostenrijkse hoed met een veer.' Wat ook opvalt: ze is vaak alleen. 'Als je alleen bent word je opgenomen in de natuur. De stilte vervult je. Ik was als kind al zonder vrees. Toen ik drie was vroeg ik mijn vriendjes 'Zal ik je laten zien waar de boze wolf woont?' en dan trokken we het bos in. Ik ben alleen, maar ik voel me niet alleen. Ik voel een diepe verbinding met de natuur, dat is een intensieve ervaring. Vroeger beleefde ik vaak de 'schok van het nieuwe', voor de eerste maal een moeflon met jong bijvoorbeeld, het geluid van wulpen, de dodaars...

Prachtige ervaringen. Het heeft misschien met de leeftijd te maken, maar nu kan ik ook tevreden zijn met een vierkante meter bekend terrein. De verwondering over wat daar leeft en bloeit, het voelen van de vormende kracht van de plantenwereld... Het gaat om het schenken van aandacht. Dat gaat over in de verwondering over wat je ziet, dan komt de eerbied, het respect, en uiteindelijk de liefde. Dat pad, die weg, is voor mij heel belangrijk. Het beleven van de natuur, de verbinding met de grote waarheden van filosofen en schrijvers, de verbinding met het gedachtegoed van Helene Kröller-Müller... De natuur is het draagvlak voor de ziel. Voor de schoonheidsbeleving. Dat werkt bevrijdend. Je kunt jezelf zijn, spanning en verdriet 'afladen' en troost ontvangen.'

Van Hardeveld heeft in de loop van de jaren het landschap en het beheer van Het Nationale Park De Hoge Veluwe zien veranderen. Ze is daar nuchter over: 'Ontwikkeling en verandering is van alle tijden. Ik begrijp heel goed dat een laan moet worden gekapt voordat de bomen niets meer waard zijn. Verandering kan pijn doen, maar het scheidt ook ruimte voor iets nieuws. Voor groei. Ook daar heb ik een ontwikkeling in doorgemaakt. Zoiets als een hardlooppwedstrijd in het Park, ik ben daar zelf geen voorstander van, maar ik zie heel goed dat het nodig is. Iedere generatie heeft een eigen opdracht, daar heb ik respect voor. Er is vroeger wel eens tegen me gezegd: 'Je wilt het Park voor jezelf!' Maar het behoud van het Park vraagt om het delen ervan met veel mensen. Dingen voor jezelf willen houden is een onjuiste verbinding met het Park. Je bezit het niet. Als je iets bezit, word je meteen bang voor verandering.'

Kijk, het zit zo: je mag er zijn. In het landschap, in de natuur, in het Park. Je krijgt iets geschonken. En je schenkt iets terug.'

'Een prachtige camping'

Jan de Kreuk
Bezoeker, kampeerder

Hij is samen met zijn vrouw een regelmatige bezoeker van de natuurcamping van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Al in het begin van het seizoen rijdt hij met de caravan vanuit zijn woonplaats in Zeeland naar het Park. 'In Zeeland hebben we ook herten, maar ik heb er nog nooit gekampeerd!' Wat trekt hem naar het Park?

Jan de Kreuk: 'De rust en het prachtige landschap. En de kunst in het Kröller-Müller Museum en de beeldentuin. Het heeft ook wel met traditie te maken. Ik kom uit een familie van echte natuurkampeerders. De sfeer van de natuurcamping in het Park bevalt ons zeer. Als je 's avonds voor je caravan zit en het wordt langzaam donker op de Veluwe... Je zit midden in de natuur, dat maakt het erg mooi. En de voorzieningen

zijn precies goed. Precies genoeg, niet teveel luxe. Dat zorgt ook voor een bepaald soort mensen. Een minpuntje is misschien het ontbreken van Wi-Fi. Dat is bijna een basisvoorziening geworden, zeker voor buitenlandse bezoekers. Verder is het een prachtige camping, helemaal met het nieuwe douche- en toiletgebouw.'

Jan de Kreuk en zijn vrouw hebben lang in het onderwijs gewerkt. Ze zijn inmiddels gepensioneerd. Eenmaal op de camping krijgen ze regelmatig de

kleinkinderen te logeren. 'De jongste is nu op de leeftijd dat we met de Witte Fietsen op pad kunnen en door het bos kunnen struinen. Dat is natuurlijk erg avontuurlijk! Er worden in het seizoen veel leuke activiteiten voor kinderen georganiseerd. Ja, ook ik heb een op De Hoge Veluwe geknutseld vogelhuisje in de tuin hangen! Als ik het Park een rapportcijfer moet geven, nou, ik kom wel op een 9 uit. Als oud-docent

geef ik natuurlijk nooit een 10, er moet altijd wat te verbeteren blijven. Wat precies? Nou...' De Kreuk denkt even na. 'Het is niet zozeer een minpuntje, meer een suggestie. Ik vind het echt heel mooi om vroeg in het Park te zijn. Met Hemelvaart kan dat, vanaf 6 uur. Dat zou best wat vaker mogen. Ik denk dat daar veel belangstelling voor zou zijn, het beleven van de vroege morgen.'

Een Park om te knuffelen

Hij is er vaak met zijn schildersezel te vinden. Of hij traint er voor de triatlon. Hij waardeert de 'kroonjuwelen' van Het Nationale Park De Hoge Veluwe maar zoekt ook vaak de verborgen schatten op. Als schilder, dichter en sporter geniet Jan Pieter Wepster van 'de natuur, de cultuur en de schone kunsten in de ruimste zin des woords.'

Jan Pieter Wepster
Bezoeker, kunstschilder

'Het Park is zo veelomvattend...' zegt hij. 'De luister en faam van het Jachthuis en het Kröller-Müller Museum natuurlijk, maar als je goed zoekt kun je ook andere pareltjes vinden. De sporen van oude nederzettingen bijvoorbeeld. Een waterput op het Aalderinksveld of

de overwoekerde fundamenten van het *olde huuske* van Van Voorst op de Kemperberg. Als ik de directeur was zou ik wel weten wat ik als eerste een opknaptbeurt gaf! Maar er is zoveel meer te ontdekken. Het tracé van het bommenlijntje uit de Tweede Wereldoorlog, de ruïne van het Grote Museum... En dan de dieren en planten. Van het roodwild tot de zeldzame klokjesgentiaan en alles wat er tussen zit. Mijn favoriet? De das met z'n poepputjes!'

Het landschap wordt door Wepster beoordeeld met een schildersoog: 'Het ontbreken van nagenoeg iedere horizonvervuiling zorgt ervoor dat het gebied naadloos overgaat in het omringende bosterrein. Het lijkt daardoor nog eindelozer dan het in werkelijkheid al is. Je kan in dit landschap goed alleen zijn. Maar er is ook volop gelegenheid om te ontmoeten. Zo kreeg ik een keer een Thaise schone bij 'mijn' schildersbank. Bij het afscheid gaf ik haar een doekje mee. Duizend maal dank en ze noemde haar onuitsprekbare naam. 'Kun je me ook zeggen wat dat betekent?' vroeg ik. 'Silver Gold Jade' zei ze zachtjes. Neemt u van mij aan, je dag kan dan niet meer stuk!'

Wepster heeft ook puntjes van kritiek. Zoals je dat een goede vriend moet kunnen zeggen. 'De bronst langs de Wildbaanweg (ver)wordt stilaan wel tot een héél opmerkelijk hoogstandje... En ik mis de border-tuin langszij de vijver van het Jachthuis. Die is bij de renovatie verdwenen. Dan kun je wel roepen 'we

brenge alles terug in de staat die Berlage heeft bedoeld', maar bij mijn weten heeft de bouwmeester slechts eenmaal in z'n leven een parktuin ontworpen. De vraag is dan ook gerechtvaardigd of hij wel het maximale uit de mogelijkheden heeft gehaald. Als hij de border van Mien Ruys had kunnen zien, zou hij wellicht gedacht hebben: yes! Derhalve: onderzoek en behoud het goede!'

Het goede, dat geldt zeker voor het personeel: 'In mijn beleving één grote vriendelijke familie die er in gezamenlijkheid naar streeft dit ongerepte lustoord in stand te houden en ongeschonden aan volgende generaties door te geven. Een gemeenschappelijk bezit om trots op te zijn!'

Hutten bouwen

Ze komen zeer regelmatig in Het Nationale Park De Hoge Veluwe en zijn dan vaak 'testgezin' voor kinderactiviteiten, workshops of wandelroutes. Joukje en Wilfried Joosten en hun kinderen Zefanja (13), Semjon (11) en Maron (8). 'We zijn een gezin van echte natuurliefhebbers' zegt Wilfried.

Familie Joosten

Bezoekers, gezin

Dochter Zefanja (13) vertelt: 'Ik ben graag op De Hoge Veluwe... Er is veel te doen en de mensen zijn vriendelijk. Ik ben graag buiten, het landschap is er heel afwisselend. Soms lijkt het net alsof je in de woestijn loopt! Ik heb geen lievelingsplek of zo. Er is één wandeling, die maken we vaker, dan is er een bepaalde boom waar we dan even gaan zitten. Het is eigenlijk overal mooi. Het is spannend om dieren te zien. We zien vaak herten, maar wilde zwijnen of moeflons heb ik nog nooit gezien. Dat maakt het ook wel spannend, het is echt een zoektocht. Als je altijd wilde dieren zou zien, is het eigenlijk niet bijzonder meer. We hebben één keer een jong reetje gezien, zó schattig! Het lag in de berm van de weg. Nee,

we zijn niet te dichtbij gekomen, de moeder ruikt dat dan, en dan wordt het verstoten. En dat willen we niet!'

Ook Semjon (11) komt graag in het Park. 'Om hutten te bouwen en te kijken naar de dieren...' Hij doet regelmatig mee met activiteiten. 'Ik heb een keer uilenballen uitgeplozen, dat was heel leuk om te doen. En we zijn een keer sporen gaan zoeken samen met de boswachter. Soms loop ik met mijn ouders een nieuwe route, of we maken een fietstocht. Dan vertellen we later wat we er van vonden, of de bordjes kloppen en zo...' Vader Wilfried vult aan: 'Dat doen we nu al een paar jaar, feedback geven als 'testgezin'. Daar maken we best veel werk van. Het is leuk om te doen, en ik denk dat het Park veel aan die input heeft.'

'Vier cent is voldoende'

Louis Verhoeven
Bezoeker, amateurfotograaf

Als het moet gaat hij rustig een dag zitten wachten in zijn schuiltentje. Wachten op het juiste moment. Dan 'schieft' hij zijn prooi. Niet als jager, maar als fotograaf. Louis Verhoeven fotografeert het liefst herten, maar ook de andere dieren in het Park zijn hem dierbaar als onderwerp.

Verhoeven is een natuurliefhebber in hart en nieren. Hij vertelt: 'Ik heb 27 jaar bij de KLM gewerkt. Ik woonde destijds in Leiden. Natuurfotografie is altijd al mijn hobby geweest, toen ik met pensioen ging dacht ik, nou, waarom dan niet dichterbij de natuur gaan wonen? Mijn vrouw en ik zijn toen verhuisd naar Apeldoorn. Het Park is nu als het ware mijn achtertuin. Ik kom er meerdere keren per week. Ik heb een jaarabonnement, een Beschermerskaart, een dagje in het Park kost me omgerekend iets van vier cent!'

Verhoeven is lid van verscheidene fotoclubs. 'Dat is opvallend, tijdens bijeenkomsten struikel je over de

foto's van zebra's en gnoes en wat heb je allemaal... De ene nog mooier dan de ander. Maar je moet er wel de halve wereld voor over. Terwijl die mensen eenvoudigweg missen wat er hier vlak voor hun neus aan prachtigs te fotograferen is. Elke dag weer, het hele jaar door! De edelherten zijn voor mij net zo wild en net zo schitterend als de buffels. Het lijkt wel alsof we vergeten zijn hoe mooi Nederland is. Om bijzondere platen te schieten hoef je geen duizenden euro's voor een vliegreis neer te tellen. Vier cent is voldoende!'

Hij zit niet altijd in de schuiltent. Af en toe maakt Verhoeven een praatje met de medewerkers van het Park. 'Met de jachtopzichters bijvoorbeeld, prima mensen. Af en toe, als ik iets bijzonders fotografeer, stuur ik dat door naar het Park. Dan zie ik bijvoor-

beeld een hert met een beschadiging aan een rozet, dan weet je dat het gewei misgroeit. Ja, daar komt dan antwoord op, dat wordt op prijs gesteld. Mijn foto's worden ook door het Park gebruikt, dat

vind ik erg leuk. Er is lang geleden een fotoclub geweest bij de Vereniging van Vrienden, die is opgeheven. Jammer. Als er weer iets dergelijks zou komen ben ik de eerste die zich aanmeldt!

Een dikke voldoende

Het is, zoals ze zelf zegt, een 'onrustig uur fietsen', maar toch komt ze nog regelmatig vanuit Apeldoorn naar het Park. Dat doet ze misschien al twintig jaar. Ze komt vooral voor de rust die de natuur haar geeft. Voor haar is De Hoge Veluwe een 'warme liefdevolle grootmoeder'.

Mieke van der Feen
Bezoeker, jaarkaarhouder

Mieke wandelt altijd alleen en geniet dan van de stilte. 'Ik vind het leuk om de Franse Berg op te lopen en dan kriskras af te dalen, waar m'n benen me voeren.

Soms trek ik m'n schoenen uit en luister languit op een bankje naar het zingen van de vogels, het zoemen van de insecten en het ruisen van de wind. Nee, ik ben nooit bang. Zolang ik geen rood kapje draag en er geen wolven rondlopen...'

Mieke heeft veel zien veranderen in de loop van de jaren. 'Dat er regelmatig ingrepen in de natuur plaatsvinden is logisch. Dat neem ik zoals het is. Het aanleggen van de grote zandverstuiving bij De Pollen... Om daar nu te banjeren heeft z'n bekoring. Al vond ik het destijds heel erg dat er zoveel bomen voor werden gekapt. Bomen zijn levende mede-aardbewoners!' Het oude onverharde Marchantplein vond ze gezelliger dan nu: 'Het is een leegte die je snel oversteeft. Het plein heeft nu geen ontmoetingsfunctie meer.' Toch krijgt het Park van haar een dikke voldoende. 'Een 8. Het is ook wel leuk dat door de jaren heen de mensen van het Park bekenden zijn geworden. Je voelt je daardoor thuis in het Park!'

Het Park in de social media

Liza Bruggeling

Bezoeker, tijdelijk medewerker

Ze kwam als kind al in het Park. Haar ouders hadden een jaarkaart en ze woonde in de buurt. In de vakanties werkte ze op de ingangen, bij de kaartcontrolle. Onlangs was ze tijdelijk in dienst om te helpen bij de voorbereidingen van het 75-jarig bestaan van het Park. Toen maakte Liza Bruggeling een eerste Twitteraccount voor het Park aan.

Inmiddels heeft Het Nationale Park De Hoge Veluwe zo'n 2500 volgers op Twitter. Op Facebook krijgt het Park iets meer dan 1000 'likes'. Bruggeling: 'Dat laat zien dat er veel mensen interesse hebben in de activiteiten van het Park. Op Facebook is het Park actief met een fanpage. Een aantal medewerkers, waaronder boswachter Henk Ruseler, is onder eigen naam actief. Vrienden en volgers zien de berichtjes van

deze medewerkers steeds langskomen. Het vergroot je zichtbaarheid en je naamsbekendheid. Telkens weer een herinnering. Vaak heel praktisch. 'Hee! Er is dit weekend weer een opa en oma-wandeling!' Die zichtbaarheid draagt bij aan het realiseren van je marketingdoelen.'

De 'gewone' website van Het Nationale Park De Hoge Veluwe bestaat al langer en wordt goed gebruikt. Sinds 2012 kunnen bezoekers via de site rechtstreeks kaartjes bestellen en activiteiten reserveren. In 2012

stonden er bovendien bijna 9.500 mensen op de mailinglijst voor de e-mail nieuwsbrief van het Park. Ook op het gebied van mobiele applicaties is het Park actief. In 2012 is gewerkt aan het ontwikkelen van een speciale wandel-app, onder meer voor de nieuwe Berlagewandeling bij het Jachthuis.

Liza Bruggeling werkt als freelance tekstschrijver en als adviseur op het gebied van social media: 'Ik heb tips gegeven over hoe je bijvoorbeeld je Facebook-pagina kunt bijhouden. Werk veel met beeld, mensen zijn heel visueel ingesteld. Reageer altijd positief, zorg voor regelmaat. Dat is goed opgepakt. Het zou wel goed zijn als het bijhouden van de social media door méér mensen binnen de organisatie zou worden gedaan. Het hoort er bij, je moet het niet meer laten afhangen van de inzet van een enthousiaste medewerker, je moet het inbedden in je organisatie. Het Park is een prachtige plek. Natuur in combinatie met kunst en cultuur, dat aanbod is uniek in Nederland. Het is een plek waar je een warm gevoel bij kunt hebben. Het is mooi als je dat ook op de social media kunt uitdragen!'

Bezoekersaantallen

Het Nationale Park De Hoge Veluwe werd in 2012 bezocht door 496.643 betalende bezoekers. Een daling ten opzichte van 2011, toen 525.631 mensen het Park bezochten. In 2010 kwam het bezoekersaantal uit op 505.667, in 2009 op 518.580 en in 2008 op 501.055. In deze jaren was het aantal bezoekers begroot op 500.000 per jaar. Het Kröller-Müller Museum telde in 2012 274.482 betalende bezoekers. In 2011 was dit 252.605.

Er werden in 2012 14.651 Beschermerskaarten (jaarkaarten) voor het Park verkocht, iets meer dan in 2011 (14.586). Het Bezoekerscentrum werd door 319.980 mensen bezocht (2011 325.810). Hiervan liepen er 175.338 (2011 178.793) door naar het Museonder. Jachthuis Sint Hubertus werd 18.575 keer bezocht. In 2011 was dit 28.265. Vanaf 27 augustus 2012 was het Jachthuis gesloten in verband met de restauratie.

Op de natuurcamping van De Hoge Veluwe werd 11.211 keer overnacht. In 2011 was dit 13.716.

Exploitatierkening (x 1.000 in euro's)

	2012	2011
	Werkelijk	Werkelijk
BATEN		
Entreegelden	3.906	4.123
Huren en pachten	411	419
Vergoeding KMM	216	211
Geldmiddelen	2	7
Arrangementen	26	38
Diverse baten	847	649
	5.408	5.447
LASTEN		
Personeelskosten	2.812	2.798
Diverse directe kosten	1.222	1.254
Arrangementen	8	19
Algemene kosten	396	415
Afschrijvingen	849	794
Nadelig resultaat Jachthuis Sint Hubertus	119	46
	5.406	5.326
EXPLOITATIERESULTAAT	2	121
Bijzondere lasten	53	50
	-51	71

Balans per 31 december (in euro's/voor bestemming van het resultaat)

	2012	2011
ACTIVA		
VASTE ACTIVA		
Materiële vaste activa	10.788.349	10.180.674
VLOTTENDE ACTIVA		
Vorraden	32.278	19.204
Vorderingen op korte termijn	1.306.856	1.562.397
Geldmiddelen	298.202	953.354
	<u>1.637.336</u>	<u>2.534.955</u>
TOTAAL ACTIVA	<u>12.425.685</u>	<u>12.715.629</u>
PASSIVA		
EIGEN VERMOGEN		
Algemene reserve	6.002.074	5.931.370
Onverdeeld resultaat	-51.424	70.704
Reserve herwaardering	3.671.450	3.671.450
	<u>9.622.100</u>	<u>9.673.524</u>
VOORZIENINGEN	505.295	569.056
KORTE TERMIJN VERPLICHTINGEN EN OVERLOPENDE PASSIVA	2.298.290	2.473.049
TOTAAL PASSIVA	<u>12.425.685</u>	<u>12.715.629</u>

Het voordelig exploitatieresultaat bedraagt € 2.000. Na aftrek van de bijzondere lasten ad € 53.000 is het nadelig eindresultaat € 51.000. Er is door Ernst & Young Accountants LLP een goedkeurende verklaring van de onafhankelijke accountant afgegeven.

Ten opzichte van 2011 is het voordelig exploitatieresultaat afgenomen met € 119.000, van € 121.000 tot € 2.000. Deze afname is met name ontstaan door:

	€
- minder entreegelden door minder bezoekers en door meer kortingen	- 217.000
- minder opbrengst van huren en pachten door lagere opbrengst van de horeca	- 8.000
- een toename van de diverse baten, met name door een toename van de natuurbeheersubsidie en een lager resultaat van de Stichting Faciliteiten	198.000
- een toename van de personeelskosten door meer inzet van uitzendkrachten	- 14.000
- een afname van de diverse directe kosten	32.000
- een afname van de algemene kosten door minder kosten voor adviseurs	19.000
- een toename van de afschrijvingen door investeringen	- 55.000
- een stijging van het nadelig resultaat Jachthuis Sint Hubertus door de restauratie	- 73.000
- overig per saldo	- 1.000
	- 119.000

Management Team

S.E. baron van Voorst tot Voorst

(directeur/bestuurder)

H. Beukhof

(hoofd Stafdiensten/adjunct-directeur)

ing. J.R.K. Leidekker

(hoofd Bedrijfsvoering)

mevrouw M.M. Kokke MBA

(hoofd Bezoekersmanagement)

Raad van Toezicht

F.H. Schreve *(voorzitter)*

mr. H.D. Tjeenk Willink *(vicevoorzitter)*

Generaal bd. D.L. Berlijn

mr. C.J.A. van Lede

prof.dr.ir. Th. Spek

mevrouw drs. A.M. Fentener van Vlissingen

Raad van Advies

prof.dr. L.P. Louwe Kooijmans

(voorzitter tot 1 oktober 2012)

drs. J.C.G.M. Berends MPA

(Burgemeester gemeente Apeldoorn)

drs. C. Buijink *(Secretaris-generaal Ministerie van EL&I)*

C.G. Cornielje *(Commissaris der Koningin van de provincie Gelderland)*

drs. H.A. Doek *(voorzitter RvT Geldersch Landschap / Geldersche Kasteelen)*

drs. O.O. Gorter *(Voorzitter Vereniging Gelijkberechting Grondbezitters)*

mr. G.J. de Graaf

(voorzitter per 1 oktober 2012)

drs. A.P.J.M. van Hooff

(Directeur Burgers' Zoo)

ir. C.M. Jaski

(Voorzitter Raad van Bestuur Grontmij NV)

C. van der Knaap

(Burgemeester gemeente Ede)

prof. dr. M.J.J.A.A. Korthals

(Hoogleraar Toegepaste Filosofie)

mevrouw P.C. Krikke

(Burgemeester gemeente Arnhem)

drs. W.J. Kuijken *(Deltacommissaris)*

mevrouw drs. K.H. Ollongren *(Secretaris-Generaal Ministerie van Algemene Zaken)*

mr. S.A. Reinink

(Directeur Het Concertgebouw NV)

J.G. Trapman RA *(Voorzitter Ver. Vrienden van De Hoge Veluwe)*

mr. H.E.M. Vrolijk *(Jurist)*

Adviescommissie Natuurbeheer

prof. dr.G.J. Borger *(voorzitter),*

Afdeling Geografie, Planologie en Internationale

Ontwikkelingsstudies UVA Universiteit van

Amsterdam

dr. ir. J. Bokdam *(voormalig universitair docent*

Wageningen Universiteit)

dr. G.W.T.A. Groot Bruinderink

(onderzoeker Alterra)

J.H.M. Snoijink *(coördinator faunawerkgroep)*

N. Visser *(coördinator florawerkgroep)*

W.M.J. de Wit *(voormalig beheerder Nationaal*

Park Veluwezoom)

Uitgave: Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe
Marketing & Communicatie
www.hogeveluwe.nl
pers@hogeveluwe.nl
Apeldoornseweg 250
7351 TA Hoenderloo

Tekst: Richard Derks, Arnhem; www.hetverreosten.nl
Fotografie: Robbert Maas, Hans Drijer en Wim Weenink

Vormgeving: Maarten Blankenberg bno, Hemmen; www.blankenbergdesign.nl
Drukwerk: Drukkerij Dijkgraaf - Rijdsdorp B.V. (Apeldoorn), www.dijkgraaf.nl

www.hogeveluwe.nl

